

OPUSCULUM XXVIII.

DE UNIVERSALIBUS

(EOR. ROM. LVI.)

TRACTATUS II.

Quoniam dicit Aristoteles I Poster, scientia est sempiternum et eorum quae nota sunt, et quae impossibile est aliter se habere, haec autem sunt universalia; ideo utile esse existimo aliquid narrare de eis secundum quod universale est, ut cognita natura ejus secundum quod est, facilius etiam alia universalia secundum quod sunt cognoscantur. Dico ergo quod universale, comprehendit primam rem, quae de se nata est in pluribus esse secundum intentionem secundam. Sed intentionem secundam appello illud quod intellectus secundo intelligit de re: propter quod intelligendum est, quod cum res sint materiales et particulares extra animam, et unumquodque sit intelligibile secundum quod est a materia separabile, manifestum est quod res secundum quod est in materia particulari intelligi non potest, nisi abstrahatur ab omnibus conditionibus individuantibus: lapis enim non potest intelligi, nisi per intellectum abstrahatur ab hoc et nunc, et aliis hujusmodi. Sed quia intellectus illud quod intelligit, abstrahit a sensu; oportet quod lapis prius cognoscatur a virtute imaginativa, sive phantastica, quae abstractior est reliquis virtutibus sensitivis. Hoc autem esse non potest, nisi mediante aliquo phantasmate. Ideo oportet ad hoc quod intellectus intelligat naturam lapidis, quod abstrahat suam speciem intelligibilem a suo phantasmate: ita quod prima intentio quae de lapide est, in intellectu est species lapidis, quae competit lapidi secundum quod lapis: et ab ista prima intentione haec vox, lapis, imposita est ad significandum naturam lapidis quae est extra animam. Et hoc accidit ex hoc, quod species lapidis non est id quod intelligitur, sed quo intelligitur, cum intellectus intelligit naturam lapidis: sicut species corporis in oculo est qua visus videt, et species illa est qua vox aliquid significat et non significat: hoc alibi erit manifestum. Tunc videndum est ulterius, cum intellectus intelligit naturam lapidis mediante specie intelligibili quia sibi non repugnat esse in pluribus; secundo intelligit eam ut est participabilis a pluribus, et secundum diversum participationis modum sic diversimode intelligit. Nam in quantum est participabilis a pluribus differen-

tibus specie, intelligit eam sub intellectu generis; et si solum participabilis est a pluribus differentibus numero, intelligit eam sub intellectu speciei. Hoc autem inferius plenius apparebit. Et sic patet quod alius intellectus est intelligere lapidem secundum quod lapis, alius intellectus cum intelligit lapidem secundum quod participatur universaliter vel particulariter, et ille intellectus est prius: quod est, quia potentia rei et habitus rei non sunt de essentia termini, sicut potentia animae non est de essentia animae. Unde habitus essendi in pluribus non est de essentia hominis; quia tunc homo qui est in Socrate, esset habilis ad participationem plurium, quod est impossibile. Et quia unumquodque potest abstrahi ab eo quod non est de essentia ejus, ideo potest intelligi absque hoc quod intelligatur quod sit participabilis a pluribus. Homo enim secundum quod homo, nec est universalis nec particularis: quia si homo secundum quod homo esset universalis, jam non posset esse particularis; et si esset particularis non esset universalis secundum quod homo: sicut Socrates qui est singularis secundum quod Socrates, non posset esse universalis. Ergo accidit sibi, quod sit singularis vel universalis. Sed debes scire, quod homo non dicitur universalis, nisi quia consideratur universaliter. Haec autem consideratio accidit esse hominis, non secundum quod est in materia extra: nam secundum quod est in materia extra, est individualiter, et homini secundum quod est individuum, non accidit esse universale, quia tunc oppositum accideret opposito; sed solum accidit homini secundum esse quod habet in intellectu. Universale ergo est unum et plura in quantum in pluribus est; alioquin non posset praedicari de pluribus; ut homo in re est plura, quia de pluribus praedicatur. Est autem unum in cognitione; quia licet plura secundum quod plura non constituunt unum intellectum, tamen plura secundum quod similia sunt, constituunt unum intellectum, ita quod intellectus non potest distingui¹ inter similia in quantum sunt similia: et ideo intellectus apprehendit hominem et asinum in quantum conveniunt in una operatione, scilicet sensitiva, unico intellectu apprehendit; et si in re sint multa talis tamen unitas non opponitur illi multitudini. Et quia res per idem est ens et unum, et e converso; oportet quod universale sit universale per praedictam unitatem; ita quod naturae talis cognitio facit universale esse in actu universale, et est quoddam formale in universali. Ex quo patet quod intellectus facit universalitatem in rebus, sicut dicit Commentator, quia illa universalitas est ab intellectu. Sed quia talis universalitas a re sumit principium; ideo dicit

¹ An distinguere?

Aristoteles quod universale aut nihil est, aut posterius est; quoniam talis universalitas in re nihil est.

Quaeritur autem utrum universale sit substantia, vel accidens: et per hoc solvitur ista quaestio: quoniam loquendo de universali secundum quod universale, est solum in anima, est accidens. Sed loquendo de re subjecta, dicitur, quod quandoque est substantia, et quandoque accidens, secundum diversitatem universalium. Et similiter per hoc patet qualiter debet intelligi illud dictum, Universale est quod potest praedicari de pluribus; nam secunda intentio quam universale includit, formaliter solum est in anima. Illud autem quod est in anima non praedicatur de re extra animam; cum oporteat praedicatum inesse subjecto; sed universale praedicari potest secundum naturam realem quam includit materialiter: ita quod quando dicitur, Universale praedicatur de pluribus, sensus est, quod res subjecta universalitati praedicatur de pluribus, ut homo vel asinus. Quod patet; quia si homo vel asinus praedicaretur de pluribus, ut de Socrate vel Platone, secundum quod universale, tunc Socrates esset universale. Relinquitur ergo quod sola illa natura subjecta universaliter praedicetur. Nam dictum est, licet homo sit in re extra particularis, tamen hoc accidit sibi secundum quod homo poterit considerari absque hoc quod sit particularis; et sic homo est in pluribus, non tamen unus homo in numero, sed unus in specie: nam homo qui praedicatur de Socrate, idem est quod Socrates: et qui praedicatur de Platone, idem est quod Plato; cum praedicatum insit subjecto, et impossibile sit unam rem in numero esse in pluribus numero differentibus, licet homo non praedicetur de Socrate secundum quod est particularis. Cujus ratio est, quia terminus idem praedicat quod significat: ergo qualiter significat, taliter praedicat. Modo iste terminus "homo," significat naturam humanam absque omni participatione et particulari ratione: ergo sic praedicabit eam. Non tamen praedicat sic eam universaliter; quia, sicut dictum est supra, intellectus hominis secundum quod homo, alius est a sua universalitate. Sed unum est advertendum: quod quum dicitur, res subjecta intentioni secundae praedicatur, non est intelligendum quod res illa ita sit subjecta intentioni, quod sit in ea tanquam accidens in subjecto. Sicut subjectum scientiae non dicitur hoc modo subjectum, ut scientia sit in eo tanquam in subjecto; sed in eo est tanquam in objecto: scientia enim non est in scibili, sed in sciente: unde proprie loquendo non dicitur subjectum, sed objectum scientiae; et similiter res subjecta illi intentioni non dicitur proprie subjecta, sed objecta. Ex hoc patet quando universale est unum, et quando non est unum. Non enim est unum in substantia, cum aggreget in se accidens, scilicet intentionem secundam et

rem extra animam, quae quandoque est accidens, ut albedo, quandoque substantia ut homo: nec est unum per accidens, sive accidentaliter, cum accidens sit in subjecto. Est igitur universale unum unitate cognitionis; ita quod de ratione universalis non requiritur nisi illa unitas rationis: et propter hoc dicit Aristoteles quod est unum in multis, scilicet cognitum. Qualiter unum cognitum sit in multis, dictum est. Unde non potest aliquis dicere quod universale sit unum relatione, cum secundae intentiones non referantur ad res, sed potius ad se invicem; ut species dicitur species respectu generis, et non respectu naturae objectae. Hoc autem inferius melius apparebit. Et ex hoc patet, quod impossibile est unam et eandem scientiam determinare de universali per se quantum ad illas duas naturas quas includit; sed potius de uno per se, et de alio per accidens. Ergo Logica cum considerat universale, non considerat ipsum quantum ad naturam subjectam per se: non enim considerat hominem in eo quod homo, sed in eo quod species; et sic de aliis animalibus. Et ideo Logica principaliter est de secundis intentionibus. Sed quia secundae intentiones principaliter accipiuntur a proprietatibus rerum mediantibus primis, sicut visum est; ideo dicit Avicenna 1 suae Metaph., quod Logica est de secundis intentionibus adjunctis primis: et sic patet quod logicus non considerat rem subjectam per se. Aliae autem scientiae considerant universale quantum ad rem subjectam: nam Philosophus naturalis non considerat corpus mobile in quantum genus, sed in quantum mobile corpus; et musica non considerat sonum in quantum accidens, sed in quantum sic. Ex quo patet quod huiusmodi scientiae non considerant universale sub prima ratione universalis, cum non considerent illud quod facit formaliter universale: sed dicuntur considerare universale, quia considerant res non ut particulares, sed ut singulares. Sed debes scire, sicut una intentio est genus et species diversis respectibus, ita una intentio est universalis et singularis respectu diversorum. Nam ex hoc aliqua intentio est universalis in quantum relationem habet ad multa: ut intentio hominis quae est apud animam, quia comparatur ad multa, ideo est universalis: et licet hoc sit, tamen huiusmodi intentio est in anima et est quid singulare. Quod est quia unumquodque recipitur in alio secundum modum recipientis, et non per modum rei receptae. Cum ergo anima sit singularis, ut alibi declarabitur, oportet quod quicquid recipitur in anima, singulariter recipiatur, et sit respectu eius singulare. Tamen propter hoc non sequitur, quod huiusmodi intentio non sit intelligibilis; nam singularitas, ex hoc quod est singularitas, non impedit actionem intellectus: aliter intelligentiae cum sint singulares, non possent intelligi: quod falsum est. Nec volo

quod singularitas ex hoc quod sit singularitas, sit intelligibilis, quia tunc Socrates esset intelligibilis. Igitur accidit ei in quantum huiusmodi, quod sit sic vel sic. Ergo non opponitur actioni intelligibilis, nisi cum sit cum materia: sed cum denudatur a materia, erit intelligibilis. Nunc autem intentio quae est in anima, immaterialis est; et oportet quod sit in ea per modum ejus, ut supra dictum est. Et licet anima intelligat res materiales immaterialiter, tamen intelligit eas esse materialiter, quia ea non intelligeret naturas earum materiales. Hoc alibi magis apparebit. Et per hoc patet quomodo debet intelligi illud verbum Boetii, quod dicitur, Omne quod est, ideo est, quia unum numero est: quod planum est in particularibus. Sed in universalibus aliqui negaverunt; et aliqui dixerunt, quod universale esset unum numero numerositate essentiae. Hoc autem falsum est: nam non requiritur ad unitatem universalis unitas essentiae; quoniam genus non dicit essentiam unam sed plures, sicut patebit consequenter; sed ideo dicitur universale unum numero, quia intentio illa quae est in anima, quae facit universale esse universale, sicut dictum est, respectu animae est una in numero.

Non est autem praetermittendum investigare, utrum quantumlibet rem subjectam universalitati oporteat esse extra animam, vel non. Ad quae intelligendum sciendum est, quod Avicenna 5 Metaph. suae dicit, quod tribus modis dicitur universale. Uno modo dicitur universale secundum quod praedicatur de multis in actu, ita quod in multis reperitur, ut homo. Alio modo dicitur universale, quod possibile est praedicari de multis, non tamen praedicatur in actu, nec est in multis, nec aliquo modo extra animam; ut domus octangula, quae solum est in mente artificis. Tertio modo dicitur universale, quod non est in pluribus, sed in uno individuo est; tamen sibi non repugnat esse in pluribus, ut sol et luna, et similia. Ad quorum intelligentiam est sciendum, quod quaedam res habent esse a natura, et quaedam ab arte, ut artificialia. Sed de rebus naturalibus cognitionem habere non possumus nisi praexistant: quod est quia nostra scientia causata est ab ipsis, et posterior est ipsis; quia noster intellectus non intelligit eas nisi per similitudines earum. Similitudo autem rei posterior est ipsa re; et ad hoc quod sit effectus, oportet quod praexistat causa. Ex quo sequitur, quod destructis rebus, destruitur scientia. Et non valet dicere quod similitudines remanserunt apud animam: nam de similitudinibus illis non est scientia, sed de rebus, quarum illae sunt similitudines. Et ad hoc dico, quod si scientia sit de similitudinibus rerum, sequitur etiam quod destructis rebus destruat scientia. Cujus ratio est, quia scientia est verorum: nunc autem similitudo dicitur vera, quia vere repraesentat rem cuius est similitudo, sicuti est. Modo similitudo rerum existentium, de qua-

rum ratione est extra animam esse, repraesentat eas ut existentes; alioquin non esset similitudo vera. Tunc componitur¹ quod res extra animam destruat, si eadem similitudines remaneret quae prius repraesentabant res sicut prius, et haec est falsa repraesentatio, quoniam repraesentat res existentes, quae non existunt. Et si tu dicas quod non remanent eadem similitudines sicut prius, vel non eodem modo repraesentant sicut prius, tunc sequitur quod non remanet eadem scientia quae prius: et sic sequitur quod destruat scientia destructis rebus, scilicet scientia illarum rerum. Et hoc est quod innuit Aristoteles lib. Praedic., ubi dicit quod destructis primis substantiis, impossibile est aliquid aliorum remanere, scilicet universalium, vel secundarum substantiarum. Universalia autem sunt subjecta scientiarum; et destructis subjectis scientiarum destruntur et ipsae: igitur etc. Sed de rebus artificialibus non est ita: nam destructis ipsis, non oportet scientiam earum destrui. Quod est, quia species rei artificialis quae est apud animam, est principium rei artificialis extra animam, ita quod scientia artificis est causa rerum artificialium. Destructo autem causato, non oportet causam destrui; ideo poterat artifex habere cognitionem rei artificialis absque hoc quod res artificialis sit in effectus: poterit autem apud se habere similitudinem domus habentis tot angulos, quia potest reperiri in pluribus: et sic in nullo reperitur, de qua artifex habebit scientiam? Ex quo patet solutio quaestionis propositae, quod non oportet omnes res quae sunt subjectae secundis intentionibus, esse extra animam. Nam licet in rebus naturalibus exigantur, in artificialibus tamen non oportet: et generaliter in omnibus rebus quae sunt ab intellectu non possunt esse secundae intentiones subjectae aliis secundis intentionibus. Sicut syllogismus est genus, vel species est accidens, accidens est genus, hoc est, secundum quod quod diversimode comparatur. Nam species licet sit species generis, tamen respectu animae accidens est. Et similiter de aliis intentionibus secundis. Et tamen solum habent esse in anima, sicut ex praecedentibus manifestum est. Et ex hoc patet qualiter incertitudinaliter Logica est scientia, quia ipsa inter omnes alias scientias incertior est: quod est, quia certitudo scientiae dependet a certitudine subjecti. Dicitur enim Metaphysica certissima eo quod habet subjectum certissimum, ut ens in quantum ens, et prima principia certissima etiam nota sunt. Sed inter omnia subjecta scientiarum debilissimum et incertissimum est subjectum Logicae; quia unumquodque quantum habet de entitate, tantum habet de veritate et certitudine, ut dicit Aristoteles 2 Metaph.: nunc autem secundae intentiones solum habent esse in anima

¹ Forle legendum, cum ponitur.

et ab anima, ex quo sequitur, quod habent debilissimum esse: nam inter omnia genera entium, entia quae sunt in anima minus participant de entitate, ut patet in multis locis ab Aristotele, et alibi declarabitur; ergo minus participant de veritate. Et quia eorum certitudo est veritas, ad plenum sciri non potest nisi per primas intentiones: nam nunquam cognita fuisset hominis intentio quae est species, nisi cognito quod homo secundum quod intellectus participabilis erat a pluribus differentibus solum numero, a quo accipit anima hanc intentionem quae est species. Ideo impossibile est Logicam scire, nisi fuerit sciens et expertus in aliis scientiis, et specialiter in Metaphysica quae in quolibet ente in quantum huiusmodi facit demonstrationem; ad quam logicus in quantum huiusmodi demonstrationem non attingit. Verumtamen quia huiusmodi secundae intentiones communes sunt in omnibus entibus; ideo logica est communis omnibus scientiis, et potest arguere in qualibet scientia; nam secundae intentiones ducunt in cognitionem primarum, in quantum fundatae sunt in eis: ita quod per istam intentionem quae est species, possunt cognoscere hominem non in quantum homo, sed in quantum de pluribus differentibus numero praedicatur; et sic per alias intentiones alias species aliarum scientiarum. Sed quia huiusmodi secundae intentiones applicantur rebus ab extrinseco, quia ab anima, et accidunt rebus; ideo per eas solum potest arguere probabiliter: nam sicut patebit in Topicis, arguere probabiliter est notificare rem per accidentalia et per proprietates communes. Ex quo patet quod quia accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est, et accidentia propria ut propria notificat logicus, ut patebit capitulo de proprio; ideo logica esset ad alias scientias adducenda. Et hoc manifestum est, quod Logica notum faciat de omnibus entibus in communi probabiliter: nostra autem cognitio incipit a communioribus devenire ad minus communia; ut dicit Aristoteles 1° Physic., quod devenimus in essentiam rei per cognitionem accidentium quae incipit a sensu, cuius accidentia sunt objectum. Ideo Logica debet addisci prius omnibus aliis scientiis, ut ex ipsa tanquam ex praesistente cognitione in aliis scientiis procedatur.

OPUSCULUM XXIX.

DE FATO.

(EDIT. ROM. XXVIII.)

ARTICULUS I.

An fatum aliquid sit.

Quaeritur de fato, an sit et quid sit, utrum necessitatem imponat rebus, an scibile sit et in quo genere causae incidat. Ad primum obicitur sic. Nihil definitur nisi quod habet esse. Fatum a Boetio definitur in 5 de consolatione Philosophiae. Ergo habet esse.

Item. In 2 de Generatione dicit Aristoteles, quod unumquodque mensuratur periodo: mensuratur enim per aliquid minimum, quod quantitatem mensuratum certificat et numerat. Si ergo vita quae est esse inferiorum, mensura circuli, quae vocatur periodus, mensuratur, est accipere mensuram circuli perfectionem aliquam, quae aequale sibi esse et vitam inferiorum numerando manifestet. Per gradus ergo circuli distinctos secundum domos duodecim certificatur esse et vita inferiorum. Non autem accipitur periodus sine contentis in periodo planetis et stellis, et his quae accidunt eis ex stellis et radiatione. Ergo ex stellis circuli caelestis et radiatione et situ earum scitur et numeratur omne esse et vita inferiorum. Hoc autem fatum vocatur. Ergo fatum habet esse.

Item. Aristoteles in 4 Physic. dicit, quod esse in tempore, est a quadam parte temporis mensurari. Tempus autem cum sit unum numero et non multiplicetur per temporalium multitudinem, oportet quod per unum aliquid ad durationem omnium temporalium referatur. Hoc autem non est nisi motus caelestis. Ergo per motum circuli caelestis causatur et numeratur esse et vita omnium inferiorum; et hoc fatum vocatur. Ergo fatum est. Nam motus circuli, ut dicit Aristoteles, est tanquam vita existentibus omnibus.

Sed forte dices, quod ex motu circuli caelestis inhaeret dispositio quaedam inferioribus; sed homo¹ vincit quamlibet dispositionem et non vincitur a qualitatibus materiae et sic

¹ Al. vincit qualitatibus materiae intermediis omissis.